

resztül az orvosi szakkönyvekig minden helyet kap, aminek címében a szív szó vagy ennek származéka előfordul? Feltétlenül meg kellene vizsgálni Paracelsus (Theophrastus von Hohenheim), reneszánsz filozófus és a műbéli Theophrastus (Monori Béla szemüvege a szó valódi és átvitt értelmében) kapcsolatát. Érdekes lenne részletesebben tanulmányozni a *Nagy-budapesti Rév-üldözés* és a *Menedék* összefüggéseit is, amire nemcsak az író, hanem az azonos szereplők (Vadon mester), a hasonló helyzetek (Aalvilaag), az előző kötet legjobb novellái nyomán állandósuló stílus is feljogosíthat bennünket. Mindezek a kérdések egy Mártonféle prózamitosz kialakulására utalnak, de taglalásuk tanulmányt, esszét s nem kritikát igényel.

Röviden: Márton László műve irodalmi valóság, egy öntörvényű világ, amelyben minden bizonytalan, nemcsak a hősök helyzete, hanem az íróé és az olvasóé is. Csak egy valami látszik bizonyosnak: a *Menedék* értékes irodalmi alkotás.

LADÁNYI István

NÉPRAJZ MINDENKINEK

Bihari Anna—Pócs Éva: *Képes magyar néprajz*. Corvina, Budapest, 1985

Bihari Anna és Pócs Éva könyvében a magyar parasztság a múlt század végi és századunk eleji kultúrájának néhány fontos vonását mutatja be. Azt a falun élő birtokos parasztságot ismerjük meg, amely nemcsak életmódjában, élete külső kereteiben (építkezés, ruházkodás, művészet), hanem még gazdálkodási módszerében, értékrendjében, egész szellemiségében őrizte hagyományait, mert ez volt élete éltető közege. Ezeket a hétköznapiakat, az élet egyszerűségét és sokféleségét igyekszik bemutatni a *Képes magyar néprajz*.

Az első fejezetben (*Egy ember élete*) az emberélet fordulóihoz kapcsolódó hagyományokat találjuk: csecsemőkor (születés, keresztelés), gyermekkor (játék, játékszerek, az iskolában szerzett tapasztalatok). Érdekes például az *Arany ABC*, amely az ábécé betűihez kapcsolódó versikékké a helyes viselkedésre, jó erkölcsre oktatót. Borsod megyében a század elején még így tanították a CS és U betűhöz tartozó szabályt: „Csúfságot vénemből ne tégy, / hogy azért büntetést ne végy!”, „Utálj lopni, senkit ne csalj, / és talált jószágot kivallj.” Megismerjük a legények, lányok életét; munkájukat a családban és szórakozásukat: szerelem, udvarlás, párválasztás. Egy elképzelt forgatókönyv alapján kísérhetjük végig a lakodalmot menetét, melyet fényképek és rajzok tesznek szemléletessé. A születéshez és házassághoz hasonlóan ünneppel búcsúztatták az életből távozókat is. A halott körüli szertartással, szokásokkal ismerkedünk meg. A gyászt a ruházkodással fejezték ki régen is,

Magyarország legnagyobb részén a fekete volt a gyász színe, de Kalotaszegen a kisgyermek halottért anyja piros kendőt kötött; régi hagyományokat őriz némely somogyi, baranyai falu, ahol a gyász jele a hétköznapi, fehér vászonruha.

A *falukörnyékén* fejezetben az ember és táj kapcsolatát ismerjük meg. Az erdő, a víz, a rét, a láp, a legelők világához fűződő számos hasznos tevékenységgel találkozunk. A madárfogó hurkok és csapdák; a merítő- és kerítőhálós halászat; a nád és gyékény felhasználása; a szénagyűjtés; a gyógynövények szedése; a pástorkodás hagyományai elevenednek fel a fényképeken, rajzokon. Különös kézügyességről tanúskodnak a pásztorok felszerelési tárgyai: ivótülok (marhaszarvból), marhatülokéből készült, vésett díszítésű sótartó, faragott vízmerítő, ivócsanak és faragott díszítésű gyufatartó. A határban levő erdő, rét és legelő szinte magától termett, kevés munkával lehetett megszerezni gyümölcsét. A parasztok megélhetéséhez azonban szükség volt a növények termesztésére is. A búza, rozs, kukorica, köles és burgonya, valamint a kender volt a leggyakrabban termelt növény. A sokféle növény termesztésének ezerféle fortélyát csak az tudta elsajátítani, aki gyermekkorától együtt élt ezekkel a munkákkal. A szántástól a csépelésig minden munkafolyamatot megismerhetünk (boronálás, vetés, aratás, behordás, szemnyerés, nyomtatás).

A *parasztok lakóhelye* a magyar falvak kialakulásától kezdve (XII. sz.) a puszták, majorságok és mezővárosok beosztásáig kalauzolja el az érdeklődőt. Az *Egy család lakóhelye* pedig bemutatja a lakóházat és a körülötte helyezkedő gazdasági épületeket. A ház legtöbbször az udvar elején állt, mögötte az istálló a lónak, marhának, majd a disznóól, a tyúkól. Esős vidéken csűrre is szükség volt a széna tárolására. Legtöbb házhöz gyümölcsös és konyhakert is tartozott. A házak kinézése, formája az épületanyagtól függött (kő, vályog, vert fal, összeácsolt fagerendák stb.). Ház szavunk finnugor eredetű, még az őshazából hozták magukkal elődeink. A ház bármilyen emberi lakóhelyül szolgáló épület volt — a honfoglalás kori házmaradványok alapján egyetlen helyiségből álló, gyakran egyszerűen a földre vajt kis épületeket rekonstruáltak a régészek. A füst az ajtónyíláson jutott a szabadba. A Dunántúlon még száz éve is bőven akadt kémény nélküli, füstös konyha. A XVIII-XIX. századra az egyik legáltalánosabb lakóépület a három helyiségből álló ház lett: a *pitvar* (előszobája a konyhának), a *konyha* (a múlt században szinte mindegyik konyhában nyílt tűzhelyről szállt a füst a szabadba), a *pitvarból* nyílt a *kamra* a ház hátsó részébe, míg az utcára a *szoba* kis ablakkal, gerendás mennyezettel. A ház berendezésének tárgyait szemlélhetjük a fényképeken, rajzokon. A kenyérsütés, tejfeldolgozás, szövés fortélyait is megismerhetjük.

A századforduló szegényparasztjai gyakran távoli tájakon kerestek munkát. Szállítóeszközeik a székely szekér, szán, nádtutaj, debreceni

taliga, kocsi (szekér). A vándorkereskedőknek, vásároknak is jelentős szerepük volt a parasztság életében. A régi vásárok legfontosabb súly-, űr- és hosszértékei: akó, fertály, icce, mérő, lat, róf, véka, meszely stb.

A *Képes magyar néprajz* egyik legérdekesebb fejezete a *Parasztkalendárium*, melyben a szerzők az év valamennyi fontos napját; ünnepeket, nevezetesebb névnapokat vagy jeles időszakot feltüntetnek, amelyekhez egy-egy vidéken valamilyen munka előírása, tilalma vagy más nevezetesség fűződik. A kalendárium november 25-ével, Katalin napjával kezdődik, mert a falusi időszámítás szerint ez volt az első téli nap.

A *Függelékben* találjuk a szakirodalmat, mely eligazítja az érdeklődőt a monográfiák és szakkönyvek között. A *határon túli helységnevek mai alakja* és a *Szó- és tárgymutató* zárja ezt a nagyon olvasmányos és hasznos képes kézikönyvet, mely nem hiányozhat a néprajzot kedvelők gyűjteményéből.

SARVARI V. Zsuzsa

A MEGALAPOZOTTSÁG IGÉNYÉVEL

Göncz Lajos: *A kétnyelvűség pszichológiája*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1985

A könyv előszava felidézi azt a tanulmánykötetet, amely éppen tíz éve jelent meg *Anyanyelv-államnyelv* címmel. Ebben Czupár József vázolja a témakör pszichológiai vonatkozásait és rámutat a pszicholingvisztikai kutatások fontosságára, szükségességére. Tanulmányában hangsúlyozza, hogy a tüzetesebb elemzőmunka, a környezetünk többnyelvűségéből eredő problémák empirikus — tudományos igényű — megközelítése még elvégzésre váró feladat. Erről az elvégzett munkáról ad számot Göncz Lajos most megjelent könyve. A szerző definiálja a kétnyelvűséget, és foglalkozik az egyes aspektusok mérésével, az egyének nyelvrendszerei közötti kölcsönhatással, a kétnyelvűség pedagógiai-pszichológiai, szociálpszichológiai és fejlődéslélektani vonatkozásaival.

A nyelvészetben jártas olvasót kevésbé éri meglepetésként, de számom-

ra újdonság az a fölsorolás, amely a kétnyelvűség fajtáit részletezi a nyelvtanulás módjától és szintjétől függően a nyelvrendszerek kapcsolatától a nyelvek kölcsönhatásáig. Ezek szerint legalább tízféle kétnyelvűség létezik.

Megtudjuk, hogy a koordinált és összetett kétnyelvűség a nyelvrendszerek kapcsolata szerint választható külön. Az egymástól független és az egymással keveredő nyelvrendszerekben attól függően lesz más az egyes szavak jelentése, hogy koordináltak, külön környezethez kapcsolódnak vagy pedig ugyanabban a környezetben fejlődnek ki. Ennek ellenőrző vizsgálatként beigazolódott, hogy a magyar és a szerbhorvát nyelv azonos szavainak jelentése a koordináltan kétnyelvűeknél különbözik, de az ún. asszociatív jelentés ugyanazon szavak esetén nem tér el egymástól. Ennek a kísérletnek a továbbfejlesztéseként a szerző egy új kétnyelvűségi tipológia felállítására vállalkozik, amelynek elsősorban az anyanyelv-környezet-nyelv egymásrahatása (interferenciája) szempontjából van jelentősége. A hipotézisek ismertetése és a módszer leírása után megállapítja, hogy a nem